

УДК 796.077.5:378.016

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.1.29>

МОВНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ТРЕНЕРІВ

THE LANGUAGE COMPONENT IN THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS AND COACHES

Карпець Л.А.,

orcid.org/0000-0002-4263-7806

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

Коваленко Ю.М.,

orcid.org/0000-0002-5736-4249

*PhD,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

Гнатенко К.В.,

orcid.org/0000-0001-5329-7846

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

Статтю присвячено вивченню проблеми формування мовної майстерності та мовного етикету як чинників формування рівня професійної мовної культури майбутніх викладачів фізичної культури та тренерів міжнорідного рівня кваліфікації під час навчального процесу у закладі вищої освіти. Автори пропонують перегляд та оновлення підходу до використання можливостей освітнього процесу, а саме підвищення рівня оволодіння мовними складовими професійної культури, розкривають зміст понять «мовна майстерність», «мовна культура», «мовний етикет», «вербальний імідж», «професійна культура» та «професійна культура мовлення». В статті проведено аналіз останніх досліджень, щодо змісту цих понять. Проаналізовано та уточнено безумовний зв'язок зазначених понять, їх вплив одне на одне та взаємодія з поняттям «роль тренера та викладача фізичної культури». Проведено аналіз обумовленості цих чинників рівня сформованості професійної культури як складових культурологічної моделі змісту освіти. Зважаючи на дані останніх досліджень, зроблено висновок, що проблема може бути вирішена в рамках якісного комплексного підходу до формування мовної компетентності. Проведено анкетування з метою виявлення оціночного рівня сформованості мовного етикету, мовної майстерності та вербального іміджу студентами різних курсів навчального закладу вищої освіти. Виявлено та проаналізовано, що низка питань, пов'язаних освідомленням рівня сформованості мовної майстерності було оцінено студентами першого курсу як незадовільний рівень. Це є свідченням освідомлення студентами низького та невпевненого рівня сформованості мовної складової, а саме мовної майстерності та етикету, що може негативно впливати або гальмувати формування професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту. Зроблено висновок, що виявлення цієї проблеми посилить тенденцію до переосмислення методів формування мовної компетентності під час навчального процесу в закладах вищої освіти.

Ключові слова: мовна компетентність, мовна культура, мовна майстерність, мовна культура майбутніх фахівців, професійна культура, мовний етикет.

The article is devoted to the study of the problem of the formation of language skills and language etiquette as factors in the formation of the level of professional language culture of future teachers of physical education and trainers of international qualification during the educational process in a higher education institution. The authors propose a review and update of the approach to using the opportunities of the educational process, namely, increasing the level of mastery of language components of professional culture, reveal the meaning of the concepts of "language mastery", "language culture", "language etiquette", "verbal image", "professional culture" and "professional speech culture".

The article analyzes the latest research on the content of these concepts. The unconditional connection of these concepts, their influence on each other and the interaction with the concept of "the role of a trainer and teacher of physical culture" were analyzed and clarified. An analysis of the conditionality of these factors of the level of formation of professional culture as components of the cultural model of the content of education was carried out. Taking into account the data of the latest research, it was concluded that the problem can be solved within the framework of a qualitative comprehensive approach to the formation of language competence. A survey was conducted in order to identify the assessment level of formation of language etiquette, language skills and verbal image by students of different. It was revealed and analyzed that a number of questions related to the awareness of the level of formation of language skills were rated by first-year students as an unsatisfactory level. This is evidence of students' awareness of a low and uncertain level of formation of the language component, namely language skills and etiquette, which can negatively affect or inhibit formation of the professional culture of future specialists in the field of sports. It was concluded that the identification of this problem will strengthen the tendency to rethink the methods of formation of language competence during the educational process in institutions of higher education.

Key words: language competence, language culture, language skill, language culture of future professionals, professional culture, language etiquette.

Постановка проблеми. Безсумнівна мотиваційна сила суспільного, економічного, освітнього та культурного прогресу безперечно базується на розвитку особистості, що обумовлений сучасним динамічним етапом розвитку суспільства та створює якісно нові завдання у галузі освіти, де на першому плані постає мета підготувати такого фахівця, який розумітиме та відчуватиме культуру взагалі та професійну культуру, реалізовуватиме себе у мобільній, змінливій, складній і суперечливій фаховій сфері, активно й творчо застосовуватиме отриманні знання, тим самим сприятиме розвитку культури суспільства. Майбутній випускник закладу вищої освіти, як майбутній фахівець високого рівня певного виду діяльності повинен володіти не тільки спеціальним обсягом професійних знань, умінь, навичок та прийомів, а й досить високим рівнем загальної та професійної культури.

У зв'язку з цим, пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти України стає підготовка відповідального, компетентного, мобільного фахівця, який не просто вільно володіє професією, а й вміє самовдосконалюватись, швидко пристосовуватись до нових умов за напрямком своєї діяльності, орієнтуватись в суміжних з нею сферах діяльності, працювати на рівні світових стандартів; фахівця, що усвідомлюватиме значення своєї професійної культури та буде готовий до професійного саморозвитку [2, 55].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, багато з цих зусиль постійно стикаються з певною низкою труднощів, зумовлених не тільки фінансовою стороною цього питання, а й низьким рівнем шкільної освіти, невідповідністю отриманих у закладах вищої освіти знань, умінь і навичок

реальним умовам праці та вимогам роботодавців. Проблема пошуку різноманітних шляхів підвищення якості формування професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту поступово вирішується, але недостатньо ефективно.

Визначення рівня сформованості таких складових мовної компетенції, як мовна майстерність, вербальний імідж та мовний етикет та подолання розриву між наявним станом та майбутнім потенціальним рівнем сформованості професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання спонукало нас до проведення цього анкетування та спроби загального аналізу отриманих результатів.

Змісту поняття «професійної культури» було присвячено багато досліджень науковців протягом багатьох десятиліть. Серед сучасних дослідників зазначену проблему вивчали Т.В. Бабенко, О.А. Бондаренко, М.П. Вальоса, О.П. Власюк, М.М. Галицька, О.М. Гомонюк, А.В. Горбачова, В.М. Гусак, А.С. Ковальова, І.В. Кришень, І.Ю. Кузнєцова, А.М. Кухарчук, Т.В. Лях, Н.М. Миколаєнко, Л.А. Никифорова, І.С. Сабатовська, Д.В. Сичов, Н.А. Сура, С.Є. Трегуб, Л.М. Фільштейн, Я. Черньонков, С. Чорна, А.Б. Широкова, О.В. Яшук, та інші.

Отже, на підставі вище зазначеного, можемо виокремити, що у поняття професійної культури майбутнього викладача найчастіше вкладають певний рівень володіння загальним педагогічним-практичним досвідом людства, ступінь досконалості викладача в педагогічній практиці, цілісне особистісне утворення, сутністю якого є взаємозв'язок структурних та функціональних складових особистості, що знаходиться

в постійному розвитку і проявляється в професійно-педагогічній діяльності, передбачає наявність певного міри психолого-педагогічної підготовки, особистісних якостей та установок, творчого характеру діяльності за фаховим напрямком [4, 233].

Треба зазначити, що саме професійна культура майбутнього фахівця зумовлює наявність або безпосереднє набуття необхідного рівня виконання професійних функцій та можливість подальшого самовдосконалення в обраній сфері діяльності. Отже, актуальною проблемою фахівців у галузі спорту та фізичної культури постає недостатній рівень сформованості мовної майстерності, як складової професійної культури, що повинен закладатися під час навчального процесу у закладах вищої освіти.

Постановка завдання. Об'єктом став процес визначення рівня володіння мовної майстерності, мовного етикету та вербального іміджу як чинників мовної складової професійної культури у майбутніх викладачів фізичної культури та тренерів. Предметом було обрано критерії та чинники формування рівня мовної компетенції студентів різних видів спорту та курсів під час освітнього процесу у закладі вищої освіти. Методами, що їх було використано нами під час дослідження, було обрано анкетування студентів 1-го та 4-го курсів.

Ми повністю згодні з думкою багатьох вчених стосовно того, що моральними чинниками у професійній культурі постають моральні переконання, а саме обов'язок, готовність сумлінно і чесно працювати та навчати, тощо. Адже створенню морально та духовно здорової атмосфери в групі, класі, колективі, яка сприятиме творенню продуктивності навчання, тренування та займання фізичною культурою, підтримує позитивний усталений емоційний настрій всіх вихованців, попереджає виникнення конфліктів і забезпечує їх оптимальне розв'язання у разі виникнення саме високий рівень професійної культури майбутнього викладача фізичної виховання. Тому іноді під професійною культурою розуміють високою мірою розвинене вміння обирати та використовувати наявні і породжувати нові стереотипи спілкування. Така соціальна комунікація спричинена об'єктивними, загальними потребами спільної діяльності. Цей взаємозв'язок створює умови розвитку людських здібностей і поширення професійної культури взагалі. Адже саме під спілкуванням вчителя фізичної культури вбачається вміння працювати як з класним колективом учнів і спортивною групою школярів під час проведення уроків фізичної культури, занять

в спортивних секціях, змагань), так і з великими дитячими колективами під час проведення спортивно-масових заходів, днів.

Приклад вчителя фізичної культури, що володіє високою професійною культурою та працює над вдосконаленням через самовиховання власної особистості, є важливим засобом виховання учнів в умовах особистісно-орієнтованої освіти. Тому ми робимо акцент на тому, що саме формування високого рівня професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання в процесі освіти у закладах вищої освіти нашої країни зробить фізичну культуру засобом безперервного вдосконалення особистості як учня, так і вчителя.

Виклад основного матеріалу. Проведене анкетування було спрямовано на визначення студентами їх рівня сформованості мовної майстерності, мовного етикету, вербального іміджу та володіння іноземною мовою за професійним спрямуванням, визначення рівня освідомлення ролі та важливості цих компонентів студентами різних курсів закладу вищої освіти. Тому потребує визначення такі поняття як «культура мовлення», «мовна майстерність», «вербальний імідж» та «мовний етикет». Під поняттям «культура мовлення» розуміють розділ науки про мову, що розглядає питання додержання мовних норм і доречності вживання виразових засобів мови безпосередньо під час комунікації. В культурі мовлення виділяють: правильне мовлення та мовну майстерність. Звернемось до визначення поняття «мовної майстерності» – це здатність, використовуючи мовні норми, обирати з них найбільш вдалу для викладення своїх думок.

Навчання мовної майстерності відбувається в реальній практичній діяльності: в постійних виступах, самоаналізі, аналізі риторичних виступів інших викладачів.

Що саме і стає нагальною потребою майбутнього викладача фізичної культури, який саме такими засобами зможе орієнтувати вихованців, мотивувати їх та патріотично виховувати, визначаючи своєю метою не тільки досягнення ними високих результатів у спорті, а й підтримку та охорону здоров'я своїх учнів, мотивування до заняття фізичною культурою та загального зв'язку «школяр-спорт-здорова нація». Для професійної культури майбутніх фахівців спортивною галузі безумовно необхідні морально-вольові якості, що обумовлені сферою спорту та постають безпосередньою та безперечною основою професійної етики.

Саме в цьому процесі етика займає першочергове місце у професійному спілкуванні «викла-

дач-учень», бо висока мовна культура майбутнього тренера або викладача фізичної культури сприяє розумінню, складанню діалогу, встановленню довірливих, доброзичливих відносин з учнями, надає тренеру можливості набуття авторитету серед учнів.

Окремо треба зазначити важливість володіння іноземною мовою за професійним спрямуванням, мовною майстерністю саме під час комунікації іноземною мовою з міжнародними представниками команд, суддями, менеджерами та організаторами змагань та зборів, набуття вербального іміджу, вміння мотивувати та підтримувати іноземних спортсменів команди. Впевнене знання правил використання рідної та іноземної мови дає можливість викладачу фізичної культури правильно формувати та висловлювати свої думки, надає його мові потужний, осмислений характер, що полегшує та допомагає учням сприймати і розуміти навчальний матеріал, команди та інші завдання під час занять фізичною культурою.

Показником низького рівня професіоналізму можна визначити недостатній рівень сформованості мовної культури тренерів та викладачів фізичної культури, низький рівень володіння мовною майстерністю, відсутність мовного етикету, невміння налагоджувати взаємовідносини зі своїми вихованцями, їх батьками, працівниками федерацій, спортивних шкіл, залів або клубів.

Показником рівня майстерності мовленнєвої діяльності викладача фізичної культури та тренера визначають рівнем сформованості культури його мовлення, мовного етикету і спрямуванням його комунікативної поведінки. Велике значення має орієнтація на навчально-мотиваційний діалог.

Як стверджує Живага А.В., «мовний етикет» ми визначаємо як здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування [3, с. 103].

Потребує аналізу та розуміння і таке поняття як «вербальний імідж». З латинської *verbum* – це «слово», отже це думка, що формується про особистість на основі її мовної продукції, на основі того, що і як вона говорить. У поняття «вербальний імідж» входять слова, написані і проговорені, а також такі показники як темп, інтонація, паузи в мовленні, гучність, змістові наголоси, які також мають вплив на формування вербального іміджу. Складниками іміджу є лексичний запас, вимова, інтонація, грамотність і логічна будова

фраз та структурних частин промови, змістова наповненість, говір людини. Все це є необхідним у роботі викладача фізичної культури та тренера, є потужними інструментами впливу та загального спілкування із вихованцями. Важливе поєднання вміння говорити та слухати Високий рівень формованості мовної майстерності та мовного етикету передбачає вміння впевнено спілкуватися, вміння взаємодіяти, вміння будувати власний авторитет, імідж та грамотні відносини, вміння здійснювати обмін інформацією та досвідом в процесі соціальної комунікації, готовність до міжособистісної взаємодії, вміння публічно виступати, мотивувати та заохочувати, розуміння причин виникнення комунікативного розриву.

Проведений нами аналіз вище зазначеного допоміг нам розробити анкету на рівень сформованості мовної складової комунікативної компетенції у студентів закладу вищої освіти-майбутніх фахівців галузі спорту. Анкету було запропоновано студентам 1-го і 4-го курсів Харківської державної академії фізичної культури.

Висновки. Виконуючи аналіз отриманих даних анкетування ми дійшли таких висновків: студенти 1-го курсу оцінювали рівні своїх мовленнєвих здібностей дуже низькими балами, а саме, як незадовільний рівень, ними визначались: рівень насиченості – багатство словника, граматичних форм, виражальних мовних засобів, які переважають їх мінімальний рівень, рівень адекватного вибору (йдеться про вибір мовних форм на основі адекватності висловлювання та задуму, рівень освідомлення та аналізу ситуації спілкування, зорієнтованості та направлення вербального іміджу на учня-слухача, його індивідуальні можливості у сприйнятті словесної інформації. Таким чином вони освідомлювали недостатню кількість теоретичних знань та практичних занять для опрацювання необхідних вмінь та навичок. Задовільним рівнем студенти першого курсу визначали рівень правильності (дотримання мовних норм; нормативність мовлення) та рівень швидкості обґрунтування сказаного застосовуючи мовну майстерність. Також виявлено не розуміння ролі вербального іміджу у майбутній професійній діяльності В той час студенти 4-го курсу з цих питань оцінювали свій рівень як задовільний, але свої вміння аргументовано та потужно переконувати, працювати над розвитком та вдосконаленням свого вербального іміджу вони оцінювали дуже низькими балами, що може бути показником недостатньої кількості практичних занять з метою опанування певними навичками.

Вищезазначене дозволило нам виокремити недостатність практики з мовної майстерності та теорії і роз'яснення ролі вербального іміджу майбутніх викладачів фізичної культури та їх мовного етикету. Вбачаємо перспективу в подальшій дослідницькій роботі у напрямку розвитку та формування мовної майстерності як складової мовної компетенції у формуванні професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту.

Аналіз та корегування циклу дисциплін області теорії і практики мовної комунікації в освітніх програмах надало би студентам змогу отримати повний обсяг знань, необхідний для формування як їх мовної, так і професійної майстерності для подальшої професійної діяльності за обраним напрямком.

Результатами корегування освітньої програми можуть стати розширенні можливості і сфери працевлаштування випускників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галицька, М.М. «Культура» та «освіта»: взаємозумовленість понять. *Педагогічний процес: теорія і практика*, Вип. 4, 2013. 28–33 с.
2. Гнатенко, К.В. Аспекти формування мовної культури як складової професійної культури майбутніх фахівців *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія "Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов"*, Вип 94, 2021. 53–59 с.
3. Живага А.В. Мовний етикет вчителя англійської мови. *Науковий пошук молодих дослідників*. Вип.7, 2013. 103–109 с.
4. Kovalenko, J., Gnatenko, K., Fedorenko, O., Karpets, L., & Kovalenko, R. Formation of Vocational Competence of Future Specialists in Physical Education and Sports. *Pedagogika*, 140(4), 2021. 220–236 с.
5. Костікова, І.І. Використання методів педагогічного дослідження у процесі підготовки майбутнього вчителя. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип 2, 2006. 163–173 с.
6. Кремень, В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти. *Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці*. Варшава, 2012. 45–55 с.
7. Ніколаєва, С. Ю. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах. Київ: Ленвіт. 2015. 444 с.
8. Рудницька, О.П. *Педагогіка: загальна і мистецька*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан. 2005. 360 с.
9. Філіпчук, Г. Г. Культурологічна основа сучасної. *Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України)*. *Педагогічна думка*, Київ: Дидактика, методика, інформаційні технології, 2007. Т. 2. 37–45с.
10. Портал української мови: веб-сайт. URL: <http://pravila-uk-mova.com.ua/index/movoznavstvo/0-4>
11. Susan S. Stodolsky. Professional Culture and Professional Development in Jewish Schools: Teachers' Perceptions and Experiences. *Journal of Jewish Education* 2006. 72(2). 91–108 с.
12. Helen Timperley, Viviane Robinson. Workload and the Professional Culture of Teachers *Educational Management Administration & Leadership* 2000. V. 28, issue 1.